

*Шульська Наталія,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри соціальних комунікацій
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки (м. Луцьк, Україна)*

Псевдоніми журналістів: спроба захисту чи психологічного комфорту?

У дослідженні проаналізовано явище журналістської псевдонімії з погляду її функціонального чинника й законодавчої бази. Прокоментовано також позиції різних представників мас-медіа щодо їхнього відношення до власних і чужих псевдонімів. Визначено роль і місце псевдоніма у творчій праці журналіста. На прикладі українських реалій наведено випадки порушення юридичного статусу псевдонімів працівників ЗМІ. Установлено, що псевдонім для українського журналіста не завжди виступає гарантом особистої безпеки, швидше за все він є засобом психологічного комфорту й закритості від реального світу.

Ключові слова: псевдонім, псевдонімія, журналіст, юридичний статус, психологічний комфорт, мас-медіа.

Із масштабним розвитком інформатизації сучасного світу, а також із посиленням небезпечних умов журналістської діяльності в індивідуально-особовій номінації все більшого значення набуває псевдонімія – з одного боку, давнє антропонімне явище, вторинний засіб найменування особи, з іншого – новий спосіб репрезентації творчої іпостасі митця, письменника, спортсмена, журналіста. Як зазначає Н. Павликівська, «ці комунікативні ознаки з особливим призначенням – приховувати справжнє ім'я або прізвище – використовувалися в різні епохи й у різних народів» [5, с. 135]. Поряд із літературно-мистецькою, громадсько-політичною, кримінальною вторинною номінацією індивіда у сучасному надшвидкому медіакомунікативному просторі важливе місце посідає журналістська псевдонімія як цікаве

номінативне явище соціокомунікативного дискурсу. Сьогодні важливим постає питання визначення місця псевдоніма у творчій діяльності журналіста, з'ясування його функціональних можливостей, юридичного поля тощо. У цьому вбачаємо актуальність представленої розвідки.

Мета дослідження – проаналізувати явище журналістської псевдонімії з погляду її функціонального чинника й законодавчої бази, прокоментувати позиції різних представників мас-медіа щодо їхнього відношення до власних і чужих псевдонімів, спробувати визначити роль псевдоніма у творчій праці журналіста.

Псевдоніми як специфічні одиниці ідентифікувально-прихованого характеру були завжди невіддільні від діяльності працівників медіа. Навіть у дефініціях на означення терміна, представлених у лінгвістичних словниках, знаходимо нерозривний взаємозв'язок між псевдонімією і діяльністю у ЗМІ: «псевдонім – це приbrane ім'я, прізвище або авторський знак, яким користується письменник, журналіст, актор і т. ін. замість власного прізвища» [9, с. 373]; «ним користуються в пресі письменники, журналісти, актори замість власного прізвища» [8, с. 138].

Мета обрання журналістом псевдоніма для прихованої ідентифікації себе може бути різною: конспірація через причини особистісного, політичного та юридичного характеру [5, с. 137]; креативна самохарактеристика, творчий пошук, створення нового серйозного або комічного іміджу (як, наприклад, відомий в українському мас-медійному просторі образ канадського журналіста Майкла Щура в імпровізації українського колеги Романа Вінтонова, який ставить нашим політикам наївні прямолінійні запитання) тощо.

Відповідно до юридичного статусу псевдонімів передбачено, що «журналіст має право поширювати підготовлені ним повідомлення і матеріали за власним підписом, під умовним ім'ям (псевдонімом) або без підпису (анонімно). Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» також гарантує право журналіста на збереження таємниці авторства та джерел інформації. Крім того, творчий працівник телерадіоорганізації, який виконує її завдання, має право користуватися псевдонімом, застерігати від

розголошення таємниці псевдоніму [3]. Ці права автора-журналіста відображено у законі України «Про авторське право і суміжні права». Відомо також, що за умови, коли псевдонім автора буде розкрито без його згоди і відповідного рішення суду, це може понести за собою кримінальну відповідальність. Якщо з правового погляду псевдоніми можуть бути серйозною зброєю для журналіста, то в українських реаліях все зовсім по-іншому. Про те, що псевдоніми справді можуть стати засобом захисту, свідчить перелік 12 корисних порад із кібербезпеки, запропоновані Інститутом масової інформації, де у другому пункті вказано на необхідність використання псевдонімів [2].

Фахівці сфери ЗМІ зазначають, що в багатьох європейських країнах псевдоніми дійсно виступають надійним елементом захисту. В українській журналістиці, у зв'язку з відсутністю сильного правового поля й належного виконання законів, псевдоніми в реальності – це насправді ілюзія захисту, адже вони сьогодні не відгороджують жодного автора матеріалу від тиску чи переслідування. О. Романюк слушно вказує на виразні проблеми журналістської псевдонімії в нашій державі: недосконалість українського законодавства призводить до того, що засіб масової інформації зобов'язаний розкрити таємницю авторства за вимогою суду; ненадійний людський чинник, правова неосвіченість самих журналістів [7]. Сьогодні абсолютно нескладно встановити особу автора будь-якої публікації.

Опитування, проведене серед працівників медійної сфери в Україні, засвідчило, що, попри те, що респонденти активно послуговуються одним чи кількома псевдонімами, усе ж вони аж ніяк не захищають їх у цьому суперечливому й надто конфліктному світі, адже в нашій державі не діє на необхідному рівні законодавча база. Хоча Європейський суд із прав людини не дозволяє без згоди автора розкривати його псевдонім.

Дослідники переконані, що псевдонімні назви українських журналістів виконують сьогодні зовсім інші функції, але аж ніяк не виступають гарантом особистої безпеки. Для багатьох працівників медіа вони слугують передовсім засобом внутрішнього спокою, зреалізовуючи *функцію психологічного*

комфорту, адже «закривають» автора матеріалу від стороннього світу, позбавляють його претензій із боку інших, особливо у випадку публікацій, які виразно критикують чи відкривають якісь заборонені моменти світського життя відомих людей. Зазвичай під псевдонімами публікують ті авторські матеріали, що містять певну родзинку.

Комерційну функцію псевдоніми виконують у випадку написання замовних статей, адже журналісти дуже рідко ідентифікують матеріали на замовлення реальним авторством, здебільшого їх «прикриває» псевдонім. Виявлено, що «псевдонім, яким підписують джинсу, може бути або максимально нейтральним (найпоширеніше ім'я і прізвище, часто протилежної статі), або, якщо журналіст не в захваті від покладеної на нього функції, жартівливим чи знущальним» [7].

Функція прикриття зреалізована у тих випадках псевдонімного вживання, коли журналіст із метою додаткового заробітку пише в інші ЗМІ, тобто «наліво», ховаючись таким способом за другим іменем від свого керівництва.

Функція роздвоєння присутня тоді, коли один автор підписує свої матеріали різними вигаданими псевдонімами, часто зовсім не пов'язаними один із одним. Така практика сьогодні особливо поширена, адже у багатьох невеликих ЗМІ із мінімальним штатом зазвичай один журналіст пише чи компілює всі матеріали, позначаючи їх різними псевдонімами і створюючи ілюзію багатоавторства, надаючи виданню кращого іміджу.

Нерідко псевдонімні одиниці використовують як авторські маркери до текстів, що сильно видозмінилися під час редакторських правок. У такому випадку журналіст, аби не зазначати своє реальне прізвище під уже по суті «чужим», тобто редакторським, текстом, вигадує друге ім'я і вказує його в авторстві тексту. При цьому псевдоніми виконують *функцію протесту*.

Дуже часто при виборі псевдоніма присутня *функція бренду*, адже в українській журналістиці відомо немало прикладів, коли медійники придумують собі псевдоніми не з метою власної безпеки чи чогось іншого, а для креативного вираження іміджу, обираючи при цьому яскраве, оригінальне

ім'я. Читацька аудиторія інколи добре знає, хто ховається за такою назвою, адже журналісти часто не приховують офіційного прізвища та власного імені.

У сучасній українській журналістиці псевдоніми виступають не захистом від професійної небезпеки, а засобом подолання внутрішнього дискомфорту, маски, яка ховає від світу. Журналісти «псевдонімом підписують або те, що під власним ім'ям публікувати не наважились би, або те, що власним ім'ям підписати соромно» [7].

Присутній серед медійників і протилежний погляд, адже частина з них вважає, що звернення до псевдоніму автора публікації виступає не чим іншим, як спробою самозахисту. Із цього приводу вдало зауважив Яків Носко, власний кореспондент «Телекритики» та телеканалу «1+1»: «Насправді псевдоніми не були б потрібні, якби в нас були нормальні суди. Мені не соромно за жоден із моїх матеріалів, опублікованих під псевдонімом» [1].

В українському псевдоніміконі мас-медійної сфери неодноразово виявлено випадки порушення юридичного статусу псевдонімів, що зумовлено нестабільною соціально-політичною ситуацією в державі. Так, наприклад, у період окупації Криму ЗМІ зобов'язували розкривати творчі псевдоніми журналістів для одержання ними акредитації в «Державній раді» [10].

Засвідчено також комічний випадок, пов'язаний із журналістськими псевдонімами. В українських інтернет-ЗМІ свого часу фігурувало повідомлення про те, що Петро Порошенко ввів санкції проти журналістів газети «Весті сьогодні» і порталу «Vesti.ru». Цих людей насправді «не існувало», адже вони ідентифікували себе псевдонімами.

Отже, здійснена спроба аналізу функціонального статусу й правового поля журналістського псевдонімікону відповідно до сучасних українських реалій, розгляд позицій різних представників інформаційного простору щодо псевдонімів журналістів, дозволяють підсумувати, що другі імена, під якими працівники ЗМІ часто приховують своє авторство, виступають сьогодні переважно засобом психологічного комфорту з метою закритості і відсторонення від реального світу. Існують інші причини появи псевдонімів: створення нового ефектного іміджу, поява справжнього автора в декількох

придуманих іпостасях, прикриття від інших для додаткового заробітку тощо. Попри недосконалість українського законодавства, усе ж псевдоніми слугують, безсумнівно, і засобом захисту. Лише за умови підвищення ролі правового статусу псевдонімів для учасників мас-медійного простору, вони, як і в інших європейських країнах, зможуть стати справді гарантом особистої безпеки кожного журналіста.

Література

1. Запорізькі журналісти вивели формулу регіонального журналістського розслідування [Електронний ресурс] // Пороги : незалежний молодіжний портал. – Режим доступу : <http://porogy.zp.ua/2012/06/89ef973d194> (дата публікації : 02.06.2012). – Назва з екрана.

2. Кібербезпека: 12 корисних порад [Електронний ресурс] // Інститут масової інформації. – Режим доступу : <http://imi.org.ua/newtechnology/41635> (дата публікації : 12.09.2013). – Назва з екрана.

3. Марущак А. Псевдонім: зброя чи необхідність? [Електронний ресурс] / А. Марущак // Телекритика. – Режим доступу : <http://www.telekritika.ua/yuridichna-consultaciya> (дата публікації : 15.09.2014). – Назва з екрана.

4. Німчук В. В. Про українську псевдонімію та криптонімію / В. В. Німчук // Українська мова. – 2002. – № 2. – С. 30–58.

5. Павликівська Н. Псевдонім як засіб вторинної номінації особи / Н. Павликівська // Мовознавчий вісник. Ономастика : зб. наук. пр. – К., 2010. – Вип. 14–15. – С. 135–141.

6. Порошенко ввів санкції проти неіснуючих журналістів [Електронний ресурс] // Insider. – Режим доступу : <http://www.theinsider.ua/politics> (дата публікації : 11.10.2012). – Назва з екрана.

7. Романюк О. Журналістські псевдоніми: ілюзія захисту [Електронний ресурс] / О. Романюк // MediaSapiens. – Режим доступу : <http://osvita.mediasapiens.ua/ethics> (дата публікації : 27.01.2011). – Назва з екрана.

8. Словник іншомовних слів / за ред. акад. О. С. Мельничука. – К. : Українська радянська енциклопедія, 1974. – 775 с.
9. Словник української мови. – К. : Наук. думка. – Т. 1–11. – 1970–1980.
10. У Криму журналістів зобов'язали розкривати псевдоніми [Електронний ресурс] // Українська правда. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2014> (дата публікації : 17.10.2014). – Назва з екрана.

Shulska N. Aliases journalists attempt to protect or psychological comfort?

In the phenomenon studied journalism aliases analyzed in terms of their functional factor and legislation. Commented position of various members of the media about their relationship to their own and other aliases. The role and place of the alias in the creative work of a journalist. For example, Ukrainian realities are violations of the legal status of workers aliases press. Established that alias for Ukrainian journalist is not always the guarantor of personal security, most likely it is a means of psychological comfort and closeness to the real world.

Key words: alias, journalist, legal status, psychological comfort, the media.